

داد و پیرداری فقه شیعیه نیازها و چالش‌ها

گنجینه میراث فقهی تشیع، با گذشت قرون و اعصار گسترده شد و منابع و کتب فقهی بی‌شماری به نگارش در آمد. فقها در طول زمان، به رغم رویارویی با شرایط دشوار و مشکلاتی که گریبانگیرشان بوده، از تدوین اندیشه‌ها و آرای خود دست بر نداشته و آثار سرشار از مباحث نفیس و ارزشمند فقهی را فراهم آورده‌اند. اما میراث گذشتگان هر چند فاخر و غنی باشد، به تنهایی برای ماندگاری فقه کافی نیست. نیازهای روزافزون انسان‌ها، مسائل نوپیدا و ظهور و بروز آنها در گردونه زندگی، ضرورت دگرگونی در ساحت فقاقت را بیش از هر زمانی در کانون توجه قرار داده است.

امروزه با اینکه بیش از دو دهه از طلوع فجر انقلاب اسلامی می‌گذرد و زمینه برای تحقق عینی فقه از هر جهت مهیاست، اما هنوز راه‌های نرفته بسیاری در پیش روست و انبوهی از پرسش‌های بی‌پاسخ در دست می‌باشد. دستیابی فقه به قله رشد و بالندگی حقیقی و یافتن جایگاه واقعی خود در زندگی بشر، تنها در صورتی میسر است که حوزه‌های علمیه گامی سترگ در تکمیل منابع فقهی و پردازش و بهره‌برداری از آنها بردارند.

در دو دهه گذشته حوزه‌های علمیه با درک درست از ضرورت‌های زمانه تلاش‌های گسترده‌ای را برای تکمیل و پردازش منابع فقهی آغاز نمودند. به سامان رساندن پژوهش‌های نوین فقهی، تدوین دائرة المعارف بزرگ فقه طبق مذهب اهل بیت (علیهم‌السلام)، نگارش فرهنگ فقه، طراحی و تولید انواع نرم‌افزارهای فقهی و راه‌اندازی پایگاه‌های فقهی، همگی گام‌های به ظاهر کوچکی است که تحول بزرگی را نوید می‌دهند.

اما در این میان، باید برای داده‌پردازی فقه شیعه به خصوص طراحی نرم‌افزارهای فقهی، جایگاه ویژه‌ای قائل شد. در شرایط کنونی، بسیاری از تألیفات و تلاش‌های شایسته فقه‌های گذشته و حال در صورتی که به شکل نرم‌افزاری ارائه نشوند، نمی‌توانند جایگاه مناسب خود را در نهضت بالندگی فقه و پاسخگویی به نیازهای زمانه به دست آورند. رویکرد جدیدی که می‌توان آن را «نهضت تبدیل منابع مکتوب به نسخه‌های الکترونیکی» نام نهاد، باید بر یک طرح جامع و فراگیر استوار باشد تا به تدریج نرم‌افزارهای فقهی تولیدی را در یک مسیر تکاملی هدایت کند و منجر به تولید نرم‌افزار جامع شود؛ طرحی که از سویی به فرآیند استنباط فقهی نظر داشته و از سوی دیگر، به اقتضائات پویایی فقه و بایسته‌های پژوهش‌های نوین به طور کامل توجه کند. بنابراین، چنین نرم‌افزاری باید دارای ویژگی‌های زیر باشد:

۱. مهم‌ترین و اصیل‌ترین منابع فقهی شیعه را که در استنباط فقهی مورد نیاز است، از الهدایة شیخ صدوق تا فقه‌های زمان معاصر، در خود جای دهد.
۲. همچنین مهم‌ترین منابع فقهی اهل سنت و سایر مذاهب فقهی را نیز در برداشته باشد. و امکان انجام

پژوهش‌های مربوط به فقه مقارن را فراهم آورد.

۳. امکان جستجوی موضوعی براساس موضوعات قدیمی و نوپیدا در آن وجود داشته باشد.
۴. داده‌ها براساس مسائل فقهی قابل جستجو باشند و در هر مسأله امکان مراجعه به منابع اجتهاد همچون: آیات، روایات و ارزیابی اسناد میسر باشد.
۵. امکان ارتباط بین مباحث اصول فقه و قواعد فقهیه با مباحث فقهی در منابع را فراهم سازد.
۶. به گونه‌ای طراحی شود که بتواند به عنوان مشاور در فقه در عملیات استنباط فقهی به طور کامل مورد استفاده قرار گیرد.

تولید این نرم‌افزار با چنین امکاناتی نیازمند تحقیقاتی وسیع و زمانی طولانی است و با کمال مسرت باید گفت هم‌اکنون گام‌های بلندی در این زمینه برداشته شده است که برخی از آنها در این شماره از نشریه معرفی می‌شوند. «با بررسی امکان‌سنجی ایجاد سیستم خبره فقهی» اندیشه طرح جامع نرم‌افزار فقهی هوشمند پیگیری شده است و با معرفی نرم‌افزارهایی همچون نور الفقاهاة ۳ و درختواره فقهی که داده‌های فقهی را با روش‌های نوین تحلیل و اطلاع‌رسانی می‌کند، گام‌های اولیه‌ای که در این جهت برداشته شده، معرفی گردیده است. افزون بر این، بسیاری از امکانات مورد نیاز یک نرم‌افزار فقهی مطلوب را می‌توانید از مقایسه امکانات نرم‌افزارها و پایگاه‌های فقهی که در دو مقاله جداگانه ارائه شده‌اند، بیابید. این همه نشان می‌دهد که آرزوی طراحی نرم‌افزاری جامع که مسیر بالندگی و پویایی فقه شیعه را هموار سازد، چندان هم دور از دسترس نیست.

سردبیر